

Cent anys de l'article més famós

El cas Dreyfus, una mostra de com els judicis paral·lels de la premsa no són només cosa d'ara

—Jaume Fabre—

El 13 de gener passat es van complir cent anys de la publicació, per Georges Clemenceau, responsable polític del diari *L'Aurore*, d'un valent article d'Émile Zola denunciant la manipulació per part del govern del judici a Alfred Dreyfus, oficial francès d'origen jueu. És sens dubte l'article més cèlebre de la història del periodisme a França i un dels més famosos de l'articulisme d'opinió des que existeixen diaris al món. Els francesos ho han celebrat a la seva manera, és a dir amb *grandeur*.

Al Centre Internacional de Premsa de Barcelona s'exposa, des de fa anys, un exemplar original de la primera pàgina de *L'Aurore* ocupada íntegrament per l'article de Zola amb un gran títol: "J'accuse..." El dia que es va publicar, 13 de gener de 1898, el diari va vendre 300.000 exemplars, una xifra absolutament insòlita en aquell temps. No fou l'únic escrit de Zola sobre el cas Dreyfus, però tant els altres que va publicar com els detalls que van envoltar la publicació de tots ells són molt menys coneguts que el títol de l'article cèlebre, i tant o més alligonadors sobre el lamentable paper que pot tenir a vegades el periodisme en els judicis a les persones.

— El text d'Émile Zola va ser escrit en calent, en fer-se pública la nova condemna de Dreyfus en la revisió del seu judici —

L'autor

Émile Zola va morir la nit del 28 al 29 de setembre de 1902, intoxicat a causa del mal funcionament de la xemeneia de casa seva. Sempre s'ha sospitat que l'embús de la xemeneia no fou casual, sinó una venjança per la intervenció que havia tingut en l'afer Dreyfus, que havia sacsejat França els vuit anys anteriors.

El 1894, quan va esclatar l'afer Dreyfus, Zola era ja un escriptor de prestigi. L'any anterior havia estat guardonat amb la Legió d'Honor i havia rebut un homenatge nacional al Bois de Boulogne. Des de la publicació de *Germinal* s'havia anat decantant cada cop més cap al socialisme. Quan Dreyfus fou condemnat injustament, Zola tenia 54 anys i havia publicat pràcticament tota la seva obra novel·listica. Després només va escriure *Vérité*, acabada just un mes abans de morir i inspirada precisament en el cas Dreyfus.

L'editor

Geogres Clemenceau, de sobrenom "El Tigre" a causa de la seva agressivitat política, tenia la mateixa edat que Zola quan es va decidir a publicar el seu article a la portada de *L'Aurore*,

un diari fundat a París l'any anterior per E. Vaughan i del qual Clemenceau era el factòtum polític. Republicà inequívocament d'esquerres fins que el 1906 va trencar amb els socialistes, Clemenceau arribà a ser cap del govern durant la Primera Guerra Mundial, i en el moment de la publicació de l'article era una figura indiscutible de l'oposició radical-socialista, que va acabar guanyant les eleccions el 1902 en bona part gràcies al desenllaç final de l'afer Dreyfus. El mateix any va morir Émile Zola.

El destinatari

L'article de Zola fou escrit en forma de carta adreçada al president de la República Francesa, Félix Faure. Precisament el títol original que Zola li havia posat era "Lettre au Président de la République", que Clemenceau va convertir en subtítol, substituint-lo per la impactant expressió que l'ha fet cèlebre.

Félix Faure fou president de la Tercera República en el quadrienni 1895-1899 gràcies als vots de la dreta. Va morir ocupant el càrrec. Va ser elegit quan Dreyfus ja havia estat condemnat en consell de guerra i va morir abans que fos indultat. A la seva època correspon, doncs, el desenvolupament de l'escàndol i la fase

J'accuse...!

Carta al Sr. Félix Faure, President de la República

—Émile Zola—

(Traducció: Francesc Anton i Maria Rosa Gallart)

Senyor president,

Em permeteu, en gratitud per l'amable acollida que em vau dispensar un dia, de preocupar-me per la vostra justa glòria i de dir-vos que la vostra estrella, tan afortunada fins ara, és amenaçada per la més vergonyosa, per la més inesborrable de les taques?

Heu sortit sa i estalvi de baixes calúmnies, heu conquerit els cors. Apareixíeu radiant en l'apoteosi d'aquesta festa patriòtica que l'aliança russa va representar per a França, i us disposeu a presidir el solemne triomf de la nostra Exposició Universal, que coronarà el nostre gran segle de treball, de veritat i de llibertat. Però quina taca de fang sobre el vostre nom —anava a dir sobre el vostre regnat—, aquest abominable afer Dreyfus! Un consell de guerra acaba d'atrevir-se, per ordre, a indultar un Esterházy, bufetada suprema a tota veritat, a tota justícia. I ara ja està fet, França porta a la cara aquesta taca, la Història escriurà que fou sota la vostra presidència que un crim social d'aquesta envergadura es va poder cometre.

Ja que ells s'hi han atrevit, m'hi atreviré jo també. Diré la veritat, ja que vaig prometre dir-la si la Justícia, legalment segrestada, no la revelava plenament. El meu deure és parlar, no vull ser-ne còmplice. Les meves nits serien turmentades per l'espectre de l'innocent que expia allà baix, en la més horrible de les tortures, un crim que no ha comès.

I és a vós, senyor president, que la cridaré, aquesta veritat, amb tota la força de la meua revolta d'home honest. Pel vostre honor, estic convençut que la ignoreu. I a qui, doncs, hauria de denunciar la malvada

gentussa, els autèntics culpables, sinó a vós, el primer magistrat del país?

* * *

La veritat, en primer lloc, sobre el procés i la condemna a Dreyfus.

Un home nefast ho va dirigir tot, ho va manegar tot: és el coronel Du Paty de Clam, aleshores simple comandant. Ell és tot l'afer Dreyfus, i no hi veurem clar fins que una recta investigació estableixi nítidament els seus actes i les seves responsabilitats. Apareix com l'esperit més fosc, el més complicat, obsessionat per intrigues novel·lesques, complaent-se amb fulletons, papers robats, cartes anònimes, cites en llocs deserts, dones misterioses que esbomben, de nit, proves aclaparadores. Va ser ell a qui se li va acudir dictar l'escrit a Dreyfus; va ser ell que va somiar d'estudiar-lo en una habitació completament revestida de miralls; ell és qui el comandant Forzinetti ens representa armat amb una llanterna sorda, volent acostar-se a l'acusat adormit per projectar-li sobre la cara un sobtat raig de llum i sorprendre així el seu crim, en el sobresalt del despertar. I no sóc pas jo qui ho ha de dir tot. Que busquin: trobaran. Jo simplement declaro que el comandant Du Paty de Clam, encarregat d'instruir l'afer Dreyfus com a oficial judicial, és, en l'ordre de les dates i de les responsabilitats, el primer culpable de l'espantós error judicial que es va cometre.

El document ja feia un cert temps que havia arribat a les mans del coronel Sandherr, director de l'oficina d'Informació, més tard mort de paràlisi general. Va haver-hi "fuites", van desaparèixer papers, com encara avui en desapareixen; i mentre es buscava l'autor de la nota, de mica en mica va anar sorgint l'a priori que

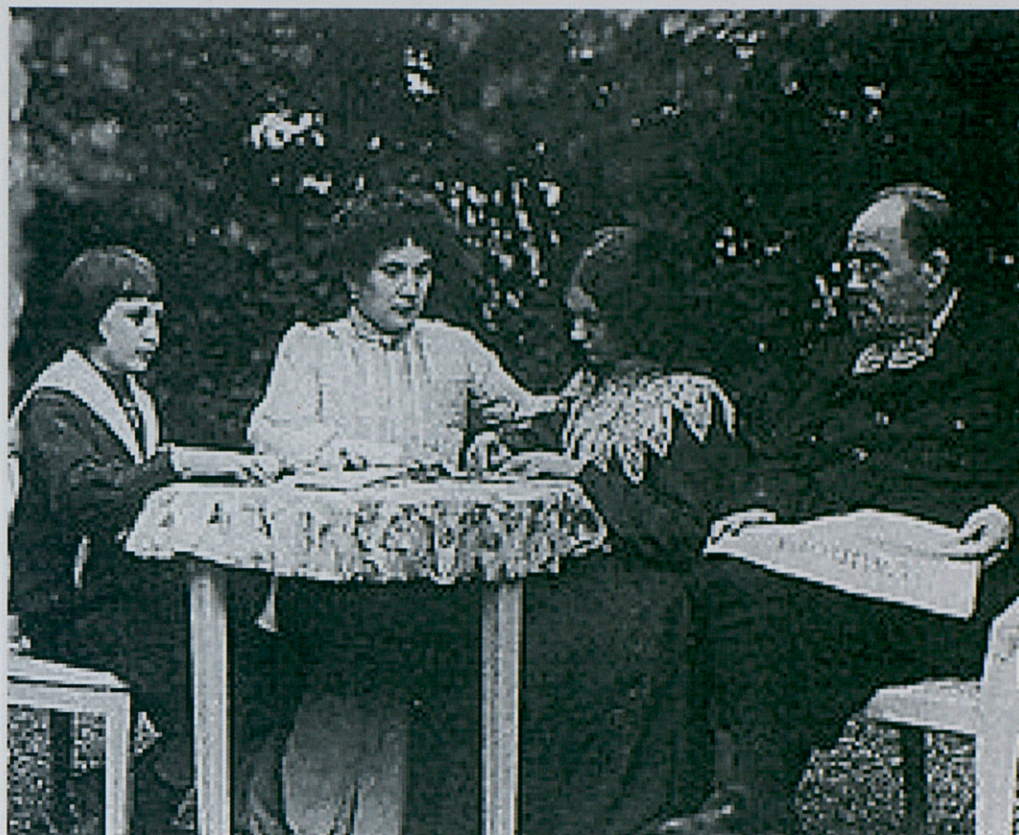
prèvia al final, quan van començar a aparèixer proves de les irregularitats comeses.

El país

La Tercera República francesa havia succeït el Segon Imperi de Lluís Napoleó després de la guerra francoprussiana i els fets de la Comuna, el 1871. Va tenir com a enemics principals els monàrquics —cosa lògica tractant-se d'una república— i el clero —per haver implantat l'ensenyament laic—, i va estar marcada pel sentiment nacionalista ferit després de la derrota davant dels prussians, la pèrdua d'Alsàcia-Lorena i la humiliació d'haver vist com el Reich es constituïa en el saló dels miralls de Versalles. Les figures militars tenien una forta influència, cosa que explica en bona part el desenvolupament de l'afer Dreyfus. Aquests dos factors —l'oposició clerical i el record de la derrota davant els alemanys— van marcar, junt amb l'antisemitisme, l'evolució del cas.

La víctima

Alfred Dreyfus tenia 35 anys en ser detingut. Nascut a Alsàcia, era fill d'un ric empresari tèxtil jueu i estava casat amb la filla d'un joier. Tenien

Zola, llegint L'Aurore amb la seva família.

només podia ser un oficial de l'Estat Major, i d'artilleria: doble error manifest, que mostra el criteri superficial amb què s'havia estudiat aquest paper, ja que un examen raonat demostra que no podia tractar-se sinó d'un oficial de tropa. Se'l buscava, doncs, a casa, s'examinaven les cal·ligrafies: era com un assumpte de família, un traïdor que havia de ser sorprès dins del mateix ministeri i expulsat. I, sense voler refer aquí una història en part coneguda, el comandant Du Paty du Clam entra en escena, just quan la primera sospita cau sobre Dreyfus. A partir d'aquest moment, és ell que inventa Dreyfus, l'assumpte esdevé el seu assumpte, es veu amb cor de confondre el traïdor, de conduir-lo cap a una confessió completa. També hi ha el ministre de la Guerra, el general Mercier, d'intel·ligència aparentment mediocre; també hi ha el cap de l'Estat Major, el general De Boisdeffre, que sembla haver cedit a la seva passió clerical, i el sotsca de l'Estat Major, el general Gonse, la consciència del qual pot acomodar-se a moltes coses. Però, en realitat, només hi ha el comandant Du Paty de Clam, que els dirigeix a tots, que els hipnotitza, ja que també es dedica a l'espiritisme, a l'ocultisme: conversa amb els esperits. Mai no es creuen les experiències a les quals va sotmetre el malaurat Dreyfus, els paranys en què el va voler fer caure, les investigacions irracionals, les monstruoses elucubracions; tota una demència torturadora.

Ah, aquest primer afer! És un malson, per a qui el coneix amb els seus veritables detalls! El comandant Du Paty du Clam arresta Dreyfus, l'oculta. Corre a casa de la senyora Dreyfus, l'aterroritza, li diu que si parla el seu marit està perdut. Mentrestant, el malaurat s'estirava els cabells, bramava la seva innocència. I la instrucció es va fer així, com en una crònica del segle

XV, enmig del misteri, amb una complicació de subterfugis bàrbars, tot basat en un sol càrrec infantil, aquest escrit imbècil, que no era només una traïció vulgar, era també la més impúdica de les estafes, ja que els famosos secrets lliurats van resultar gairebé tots sense valor. Si hi insisteixo és perquè aquí hi ha l'ou d'on va sortir més tard el veritable crim, l'espantosa denegació judicial de què França està malalta. Voldria fer palpar com va ser possible l'error judicial, com va néixer de les maquinacions del comandant Du Paty du Clam, com el general Mercier, els generals De Boisdeffre i Gonse van deixar-s'hi embolicar, comprometre de mica en mica la seva responsabilitat en aquest error que més tard van considerar el seu deure imposar-lo com la veritat santa, una veritat que ni tan sols es discuteix. Al començament, de la seva part no hi ha, doncs, sinó negligència i manca d'intel·ligència. Com a molt, semblen haver cedit a les passions religioses de l'ambient i als prejudicis de l'esperit de cos. Van deixar que es fes el disbarat.

Però heus aquí Dreyfus davant el consell de guerra. Es va exigir que tingués lloc a porta tancada. Si un traïdor hagués obert la frontera a l'enemic, per conduir l'emperador alemany fins a Nòtre-Dame, no s'haurien pres mesures de silenci i de misteri més estrictes. La nació estava estupefacta, es xiuxiuejaven fets terribles, traïcions monstruoses de les que indignen la Història, i naturalment la nació s'inclinà. No hi havia càstig prou sever, s'aplaudia la degradació pública, es volia que el culpable romangués sobre el seu illot d'infàmia, devorat pels remordiments. Són certes, doncs, les coses indicibles, les coses perilloses, capaces d'encendre Europa en flames, que es van haver d'enterrar acuradament darrere aquestes portes tancades? No! Al darrere només hi havia les fantasies novel·lesques i

un fill i una filla. Havia fet la carrera militar i als 29 anys era capità d'artilleria. Estava agregat a l'Estat Major de l'exèrcit en el moment d'esclatar els fets.

La seva ascendència jueva va ser l'element determinant perquè se l'escollís per a una tèrbola manipulació política. L'antisemitisme era molt fort en l'exèrcit francès. Un 0,2 % de la població de França era jueva, amb forta influència a la banca i als mitjans de comunicació. Els ultranacionalistes els vinculaven directament a l'enemic alemany i els consideraven, per tant, espies en potència. A part dels catòlics, que mantenien la seva ancestral actitud antijueva, també s'apuntaven a l'antisemitisme socialistes i anarquistes seguidors de les idees de darwinisme social, que feien furor aquells anys i que consideraven els jueus racialment inferiors.

L'afer: pròleg

A final del mes de setembre de 1894, una carta feta miques va cridar l'atenció del comandant Hubert Joseph Henry, de l'oficina de contraespionatge del ministeri de guerra francès. L'havia trobat en la bossa que diàriament portava a la seva oficina la dona de la neteja de l'ambaixada alemanya a París i en la qual dipositava curosament el contingut de les

papereres de l'oficina diplomàtica.

En l'escrit un anònim oficial francès s'oferia a lliurar cinc documents secrets sobre plans de l'Estat Major francès a l'agregat militar Von Schwartzkoppen. No eren plans importants, però sí la prova que hi havia un espia: calia trobar-lo.

Henry va passar la carta al seu cap, el coronel Jean Sandherr, aquest al ministre de Defensa, general Auguste Mercier, i aquest al cap de govern, Charles Dupuy, i al president de la República, Casimir Périer. El tema fou tractat en consell de ministres, com si fos de vital importància, i es va encarregar una investigació al ministre de Defensa.

Per què es va donar tanta importància a un assumpte que, evidentment, no en tenia? Per què tot l'afer va estar marcar des del principi per la desmesura? És evident que se'n volia fer una utilització política que podia ser útil en el context de nacionalisme ferit que es vivia.

L'afer: primera part

Els investigadors van comparar la cal·ligrafia de la carta amb la dels oficials que treballaven a l'Estat Major i van concloure que s'assemblava a la d'Alfred Dreyfus, el qual tenia accés a tota mena d'informació sensible.

dements del comandant Du Paty du Clam. Tot això només va ser fet per amagar el més estrafolari dels fulletons. I n'hi ha prou, per assegurar-se'n, d'estudiar atentament l'acta d'acusació, llegida davant el consell de guerra.

Ah, la buidor d'aquesta acta d'acusació! Que un home hagi pogut ser condemnat a partir d'aquesta acta és un prodigi d'iniquitat. Desafio la gent honesta a llegir-la sense que el seu cor s'estremeixi d'indignació i els cridi a la revolta, pensant en l'expiació desmesurada allà baix, a l'illa del Diable. Dreyfus coneix varies llengües: crim; no van trobar a casa seva cap paper comprometedor: crim; de vegades viatja al seu país d'origen: crim; és treballador, té el neguit de saber-ho tot: crim; no s'altera: crim; s'altera: crim. I les ingenuïtats de redacció, les categòriques afirmacions en el buit! Se'ns havia parlat de catorze proves acusatòries: al capdavant només en vam trobar una, la de l'escrit, i encara vam poder veure que els experts no s'hi posaven d'acord; que un d'ells, el Sr. Gobert, va ser empès militarment, perquè es permetia no pronunciar-se en el sentit desitjat. Es parlava també de vint-i-tres oficials que havien vingut per aclaparar Dreyfus amb els seus testimonis. Ignorem encara els seus interrogatoris, però el cert és que no tots el van incriminar; i cal remarcar, d'altra banda, que tots pertanyien al ministeri de la Guerra. És un procés de família, allà estaven entre els seus, i cal recordar-ho: l'Estat Major va voler el procés, el va jutjar i acaba de fer-ho per segona vegada.

Per tant, només quedava l'escrit, sobre el qual els experts no s'havien entès. Expliquen que, a la cambra del consell, els jutges anaven naturalment a absoldre Dreyfus. I és a partir d'això que es comprèn l'obstinació desesperada amb la qual, per justificar la

condemna, s'afirma avui l'existència d'una prova secreta, definitiva, la prova que no es pot mostrar, que ho legitima tot, davant la qual ens hem d'inclinar, el bon Déu invisible i incognoscible. Jo la nego, aquesta prova, la nego amb tota la meua força! Una prova ridícula, sí, potser la prova d'unes donotes, on es parlava d'un tal D... que es va tornar massa exigent, algun marit que sens dubte trobava que no li pagaven la seva dona prou cara. Però una prova que interessava la defensa nacional, que no es podria presentar sense que la guerra fos declarada demà, no, no! És una mentida; i encara és més odiós i cínic que menteixin impunement sense que se'ls en pugui dissuadir. Esvaloten França, s'amaguen darrere la seva legítima emoció, tanquen les boques trasbalsant els cors, pervertint les ments. No conec cap crim cívic més gran.

Heus aquí doncs, senyor president, els fets que expliquen com un error judicial ha pogut ser comès; i les proves morals, la sort de Dreyfus, l'absència de motius, el seu continu crit d'innocència, acaben de mostrar-lo com una víctima de les extraordinàries maquinacions del comandant Du Paty du Clam, de l'ambient clerical en què es trobava, de la caça dels "porcs jueus" que deshonra la nostra època.

* * *

I arribem a l'afer Esterházy. Han passat tres anys, moltes consciències segueixen profundament torbades, s'inquieta, busquen, acaben per convèncer-se de la innocència de Dreyfus.

No farà l'historial dels dubtes, després de la convicció del Sr. Scheurer-Kestner. Però, mentre ell furgava pel seu costat, passaven fets greus al mateix Estat Major. El coronel Sandherr havia mort, i el tinent coronel

Per què es va escollir Dreyfus com a boc expiatori? Tant Henry com Sandherr, que van iniciar l'afer, eren —com molts altres oficials de l'Estat Major— notoris antisemites, i Dreyfus era fill de jueu.

Tot va anar molt ràpid: Dreyfus fou detingut el 15 d'octubre, quan encara no feia tres setmanes que s'havia descobert la carta esmicolada. Se'l va obligar a escriure al dictat el text de la carta i tres grafòlegs van comparar els dos textos. Només un hi va trobar certa semblança. Amb una prova tan feble, l'instructor, Mercier du Paty de Clam, va fer empresonar Dreyfus.

El paper de la premsa: el judici paral·lel

Per evitar un fracàs de la seva gestió, Du Paty de Clam va filtrar el cas al diari antisemita *La Libre Parole*, que tot seguit va començar a treure'n profit. Un jueu espia! I a sobre nascut a Alsàcia, la regió eternament disputada entre França i Alemanya! Tota la premsa reaccionària va apuntar-se al carro, i la pressió dels mitjans va obligar el govern a portar Dreyfus a un consell de guerra.

L'anàlisi de la premsa francesa del mes de novembre de 1894 fa posar els peus de punta: es va arribar a publicar que Dreyfus s'havia fet espia

Cerimònia de degradació del capità Dreyfus, segons un dibuix publicat al setmanari *Le Petit Journal* el 13 de gener de 1895, una setmana després que el fet es produís.

Picquart l'havia succeït com a cap de l'oficina d'Informació. I és amb aquest càrrec, en l'exercici de les seves funcions, que a aquest últim un dia li va arribar a les mans una carta-telegrama, adreçada al comandant Esterházy per un agent d'una potència estrangera. El seu deure estricte era obrir una investigació. El cert és que ell no va actuar mai al marge de la voluntat dels seus superiors. Va comunicar, doncs, les seves sospites als seus superiors jeràrquics: al general Gonse, després al general De Boisdeffre, i després al general Billot, que havia succeït el general Mercier com a ministre de la Guerra. El famós dossier Picquart, del qual es va parlar tant, no va ser mai sinó el dossier Billot: jo l'entenc com el dossier d'un subordinat per al seu ministre, el dossier que hi deu haver encara al ministeri de la Guerra. Les recerques van durar de maig a setembre de 1896, i el que s'ha d'afirmar ben alt és que el general Gonse estava convençut de la culpabilitat d'Esterházy, que el general De Boisdeffre i el general Billot no posaven en dubte que el famós paper fos escrit per Esterházy. La investigació del tinent coronel Picquart havia abocat a aquesta encertada constatació. Però l'alarma era gran, ja que la condemna d'Esterházy comportava inevitablement la revisió del procés Dreyfus; i això era el que l'Estat Major no volia a cap preu.

Hi devia haver un minut psicològic ple d'angoixa. Fixeu-vos que el general Billot no estava compromès en res, arribava ben fresc, podia fer sortir la veritat. No es va atrevir, per pànic sens dubte a l'opinió pública, certament també per temor d'entregar tot l'Estat Major, el general De Boisdeffre, el general Gonse, sense comptar els subordinats. En acabat, no va ser més que un minut de lluita entre la seva consciència i el que creia que era l'interès militar. Quan aquest minut

va passar, ja era massa tard. S'hi havia embrancat, s'havia compromès. I des de llavors, la seva responsabilitat no va parar d'augmentar: es va fer seu el crim d'uns altres, és tan culpable com els altres, fins i tot és més miserablement culpable, ja que podia haver fet justícia i no va fer res. Enteneu-ho bé!: fa un any que el general Billot, que els generals De Boisdeffre i Gonse saben que Dreyfus és innocent, i s'han guardat per a ells aquesta cosa espantosa! I aquesta gent dorm, i tenen dones i nens a qui estimen!

El coronel Picquart havia complert el seu deure d'home honest. Insistia amb els seus superiors, en nom de la justícia. Fins els suplicava, els deia com d'impolítica era la seva tardança, davant la terrible tempesta que es preparava, que havia d'esclatar, quan la veritat fos coneguda. Aquest fou, més tard, el llenguatge que el Sr. Scheurer-Kestner va utilitzar amb el general Billot, pregant-li per patriotisme de posar mans en l'assumpte, de no deixar-lo agreujar-se fins al punt d'esdevenir un desastre públic. No!, el crim ja estava comès, i l'Estat Major no podia confessar-lo. El tinent coronel Picquart fou enviat en missió, se'l va allunyar més i més fins a Tunísia, on fins i tot un dia es va voler honrar la seva bravura encarregant-lo d'una missió que l'hauria fet massacrar, en els paratges on el marquès de Morès va trobar la mort. No estava pas en desgràcia: el general Gonse mantenia amb ell una correspondència amistosa. Simplement, hi havia uns secrets que no va fer bé de descobrir.

A París, la veritat avançava, irresistible, i se sap de quina manera la tempesta esperada va esclatar. El Sr. Mathieu Dreyfus va denunciar el comandant Esterházy com a autèntic autor de l'escrit, en el moment que el Sr. Scheurer-Kestner anava a dipositar, entre les mans del ministre de Justícia, una demanda de revisió del

per influència d'una jove italiana —molt maca, naturalment— que havia conegut a Niça. Alemanya i Itàlia eren aleshores aliades. Els pocs periodistes de seny que van escriure demanant mesura van ser acusats d'actuar a favor dels interessos jueus.

El consell de guerra

El desembre de 1894 es va fer el consell de guerra a porta tancada. Mercier i Henry van presentar un dossier prefabricat de proves falses. Dreyfus es va mantenir ferm en la proclamació de la seva innocència, però la pressió de la premsa i l'opinió feien previsible el resultat del consell de guerra: Dreyfus fou considerat culpable d'alta traïció, degradat i deportat a perpetuïtat a la Guaiana francesa. El 5 de gener de 1895, a l'Escola Militar de París, va tenir lloc la cerimònia de degradació: se li van arrencar les insígnies i van trencar el seu sabre.

L'afer: segona part

El 1895, amb Félix Faure ja president de la República, el coronel cap d'Estat Major que havia iniciat l'afer, Jean Sandherr, fou substituït

pel coronel Picquart, que en estudiar l'expedient Dreyfus va observar-hi anomalies i va fer reobrir el cas.

El març de 1896, la dona de la neteja espia, que inexplicablement seguia treballant a l'ambaixada alemanya, va fer arribar a Picquart un altre document trobat en una paperera: l'esborrany d'una carta enviada pel mateix Von Schwartzkoppen —el destinatari de la missiva presumptament escrita dos anys abans per Dreyfus— demanant informes confidencials a un oficial francès del qual, aquest cop sí, apareixien noms i cognoms. No era Dreyfus; era el comandant Esterházy.

Picquart va fer investigar discretament Esterházy: estava ple de deutes i barrejat en afers tèrbols. Comparà la seva lletra amb la de la carta atribuïda a Dreyfus. Era, sense cap dubte, la mateixa. S'havia trobat el veritable espia! Dreyfus era innocent. Picquart va posar l'afer en coneixement dels seus superiors, que li van dir que se n'oblidés. Millor no remoure-ho.

Una nova "filtració" a la premsa

Però el comandant Henry —el qui havia trobat la primera carta i havia falsificat proves en el consell de guerra— es posà nerviós quan el

procés. I aquí apareix el comandant Esterházy. Uns testimonis el mostren primer enfollit, llest per al suïcidi o per a la fuga. Després, de cop i volta, dona prova d'audàcia, sorprèn París per la violència de la seva actitud. És perquè havien vingut a socórrer-lo: havia rebut una carta anònima advertint-lo dels ardis dels seus enemics, fins i tot una dama misteriosa s'havia molestat de nit a portar-li una prova robada a l'Estat Major, que l'havia de salvar. I no em puc estar de retrobar aquí el tinent coronel Du Paty du Clam, en reconèixer-hi els subterfugis de la seva fèrtil imaginació. La seva obra, la culpabilitat de Dreyfus, estava en perill, i segurament va voler defensar-la. La revisió del procés? Això era l'ensorrament del fulletó, tan extravagant, tan tràgic, que havia tingut el seu abominable desenllaç a l'illa del Diable! Això no ho podia permetre. Des de llavors, el duel va tenir lloc entre el tinent coronel Picquart i el tinent coronel Du Paty du Clam, l'un a cara descoberta, l'altre emmascarat. Se'ls retrobarà properament a tots dos davant la justícia civil. En el fons, sempre és l'Estat Major que es defensa, que no vol confessar el seu crim, l'abominació del qual augmenta d'hora en hora.

* * *

Hom es preguntava amb estupor qui eren els protectors del comandant Esterházy. Al principi, en l'ombra, el tinent coronel Du Paty du Clam fou qui ho va maquinat tot, qui ho va portar tot. La seva mà es traïa amb mitjans estrambòtics. Després, van ser el general De Boisdeffre, el general Gonse, el general Billot mateix, que estaven completament obligats a fer absoldre el comandant, ja que no podien deixar que es

reconeguéssin la innocència de Dreyfus sense que el ministeri de la Guerra s'enfonsés en el menyspreu públic. I el gran resultat d'aquesta situació prodigiosa és que l'home honest, allà entremig, el tinent coronel Picquart, que només va fer el seu deure, ha estat la víctima, aquell a qui s'ha escarnit i a qui s'ha castigat. Oh justícia, quina horrible desesperança encongeix el cor! S'ha arribat a dir que era ell el falsari, que havia fabricat la carta-telegrama per destruir Esterházy. Però, gran Déu!, per què?, amb quin objectiu? Doneu un motiu. És que també era pagat pels jueus? El més divertit és que precisament ell era antisemita. Sí!, assistim a aquest espectacle infame: homes perduts per deutes i crims dels quals es proclama la innocència, mentre es fereix l'honor mateix, un home amb una vida sense taca! Quan una societat arriba a aquest punt, entra en descomposició.

Heus aquí, doncs, senyor President, l'afer Esterházy: un culpable a qui es tractava de declarar innocent. Després de gairebé deu mesos, podem seguir hora per hora la gran feina feta. Abreujo, ja que aquest només és, a l'engròs, el resum de la història les roents pàgines de la qual seran un dia escrites al detall. I vam veure, doncs, al general De Pellieux, després al comandant Ravary, conduir una investigació malvada d'on els covards surten transfigurats i els homes honestos embrutits. Després, es va convocar el consell de guerra.

* * *

Com es podia esperar que un consell de guerra desféssin el que un consell de guerra havia fet?

Ni tan sols parlo de l'elecció sempre possible dels jutges. La idea suprema de disciplina, que és en la sang

coronel Picquart li va demanar explicacions. Henry va intentar una fugida endavant: va anar a veure un periodista de *L'Éclair* i li va passar les proves falses del consell de guerra. El diari ho va publicar i l'escàndol esclatà de nou. Tota la premsa va tornar a participar-hi, a favor i en contra. El govern va allunyar Picquart: el va enviar en missió especial al nord d'Àfrica.

Mentrestant, des de la Guaiana, Dreyfus tractava de mobilitzar les seves amistats. La seva dona i el seu germà, Lucie i Mathieu, intentaven que es reobris el cas sense èxit. El seu advocat, Leblois, també es movia, i un jove periodista jueu, Bernard Lazare, es mostrava especialment actiu. Mathieu va demanar ajuda al vicepresident del Senat, Scheurer-Kestner, que era alsacià com Dreyfus. Aquest, quan li mostraren les proves aconseguides per Picquart, acceptà d'encapçalar la campanya per a la revisió.

Molts altres, a mesura que van anar coneixent aquestes proves, que circulaven de sotamà, hi van veure una bona ocasió política contra el govern. El radical Clemenceau i el socialista Jaurès s'hi van apuntar decididament.

Zola comença a intervenir

Zola va conèixer aleshores aquestes proves i va

començar a publicar a *Le Figaro* articles sobre el cas: el primer, el 25 de novembre de 1896, felicitant el president del Senat per la seva valentia. Acabava amb la frase "La veritat està en marxa i res no l'aturarà", que un any més tard va repetir en l'última columna del "J'accuse...!", abans de la successió sincopada de vuit paràgrafs que comencen amb les paraules "Acuso...":

Zola va insistir amb nous articles fins que va deixar *Le Figaro* perquè el trobava feble en el suport als dreyfusistes. Aleshores publicà pel seu compte dos fullets sobre el cas: un el 17 de desembre de 1897 i l'altre el 6 de gener de 1898, just una setmana abans de "J'accuse...!".

La publicació de l'article

Però la valentia del vicepresident del Senat, elogiada per Zola, era limitada. No s'acabava de decidir a fer públiques les proves trobades per Picquart. Fins que va arribar una ajuda aparentment inesperada però que potser no fou tan espontània com semblava: un banquer de París, que havia vist la carta atribuïda a Dreyfus reproduïda en un diari, havia identificat la lletra com la d'un client seu, el mateix comandant Esterházy que Picquart havia trobat com a veritable culpable.

El socialista Jean Jaurès en la seva intervenció a la Cambra de Diputats el 22 de gener de 1898, una setmana després de la publicació de "J'accuse...!"

d'aquests soldats, ¿no és suficient per desvalorar la seva capacitat mateixa d'equitat? Qui diu disciplina diu obediència. Quan el ministre de la Guerra, el gran cap, va establir públicament, amb aclamacions de la representació nacional, l'autoritat absoluta de la cosa jutjada, ¿voleu que un consell de guerra li doni un desmentiment formal? Jeràrquicament, això és impossible. El general Billot va suggestionar els jutges per a la seva declaració, i ells van jutjar igual com deuen anar de cap a l'aigua, sense raonar. L'opinió preconcebuda que van aportar des del seu seient és evidentment aquesta: "Dreyfus va ser condemnat per crim de traïció per un consell de guerra; per tant és culpable, i nosaltres, consell de guerra, no el podem declarar innocent: ara bé, sabem que reconèixer la culpabilitat d'Esterházy seria proclamar la innocència de Dreyfus". Res no podia fer-los sortir d'aquí.

Van dictar una sentència iniqua, que pesarà per sempre sobre els nostres consells de guerra, que d'ara endavant tacarà de recel qualsevol dels seus arrestos. El primer consell de guerra potser no va ser intel·ligent, el segon és forçosament criminal. La seva excusa, repeteixo, és que el cap suprem s'havia pronunciat, declarant la cosa jutjada inatacable, santa i superior als homes, de manera que els inferiors no podien dir el contrari. Ens parlen de l'honor de l'exèrcit, volen que l'estimem, que el respectem. Ah, clar!, sí, l'exèrcit que s'aixecaria davant la primera amenaça, que defensaria la terra francesa, és tot el poble, i per ell no sentim sinó tendresa i respecte. Però no es tracta d'ell, la dignitat del qual precisament desitgem, en la nostra necessitat de justícia. Es tracta del sabre, que potser demà ens colpejarà a nosaltres. I besar devotament l'empunyadura del sabre, Déu, no!

D'altra banda, ho he demostrat: l'afer Dreyfus era un

assumpte del ministeri de la Guerra; un oficial de l'Estat Major, denunciat pels seus companys de l'Estat Major, condemnat sota la pressió dels caps de l'Estat Major. Un cop més, ell no podia recuperar la seva innocència sense que tot l'Estat Major fos delcarat culpable. També el ministeri, per tots els mitjans imaginables, campanyes de premsa, comunicats, influències, han protegit Esterházy per destruir per segona vegada Dreyfus. Quant que hauria de passar l'escombra el govern republicà per aquesta "jesuïteria", tal com els anomena el mateix general Billot! On és, el ministeri realment fort i d'un patriotisme assenyat, que gosarà refondre-ho tot i renovar-ho tot? Quanta gent conec que davant una possible guerra tremola d'angoixa sabent en quines mans està la defensa nacional!, i en quin niu de baixes intrigues, de comarejos i de dilapidacions s'ha convertit aquest sagrat refugi, on es decideix la sort de la pàtria! Ens espantem davant el caire terrible que acaba de llançar-hi l'afer Dreyfus, aquest sacrifici humà d'un infeliç, d'un "porc jueu"! Ah!, tot el que s'hi ha remogut de demència i de niciesia, elucubracions absurdes, pràctiques policials indignes, costums d'inquisició i de tirania, el gran plaer d'alguns engalonats trepitjant amb les seves botes la nació, fent-li empassar el seu crit de veritat i de justícia, sota el pretext fals i sacríleg de la raó d'Estat!

I també és un crim haver-se recolzat en la premsa immunda, haver-se deixat defensar per tota la gentussa de París, de manera que els hem vist triomfar insolentment, en la derrota del dret i de la simple honestat. És un crim que hagin acusat de trasbalsar França aquells que la desitgen generosa, al capdavant de les nacions lliures i justes, mentre ells mateixos han tramet el vergonyós complot d'imposar l'error, davant el món sencer. És un crim esgarriar l'opinió, utilitzar

Zola i l'afer Dreyfus a Internet

Es pot trobar informació sobre l'afer Dreyfus i la publicació de l'article de Zola en les pàgines següents:

<http://www.agorapolis.com/Zola>

<http://www.assemblee-nat.fr/litterat.html>

<http://www.polytechnique.fr/elevs/binet/xpassion/xp10dreyf.html>

<http://www.lemonde.fr/dossier/zola>

news: alt.journalism

Agafant-se a aquest ferro roent, Scheurer-Kestner, enmig d'una formidable campanya de premsa, va fer públiques les proves de Picquart i aconseguí que es reobris el cas.

La premsa reaccionària acusava de traïdor el vicepresident del Senat i a Picquart de falsificar proves. Esterházy, confiant que un cop més la pressió de la premsa ajudaria la causa de l'antisemitisme, va fer un cop d'efecte: demanà ser sotmès a consell de guerra per demostrar la seva innocència. Estava convençut que l'absoldrien per no posar en evidència els errors i manipulacions governamentals anteriors. El mateix Zola, en el seu article, el qualifica d'"un culpable a qui calia absoldre". I efectivament, fou absolt per un consell de guerra l'11 de gener.

L'endemà, Zola lliurà el seu article a Clemenceau, que li va afegir el títol que l'ha fet cèlebre i el publicà immediatament. "Assistim", hi escriu Zola, "a aquest infame espectacle, on homes plens de deutes i de crims són proclamats innocents, mentre es trepitja fins i tot l'honor a un home de vida incòmode". "I els que fan això", afegeix en un altre lloc, "són gent que dorm, i que té dones i nens a qui estima".

L'impacte fou enorme, però no va alterar per res el desenvolupament immediat dels fets. Scheurer-Kestner va perdre la vicepresidència del Senat i Picquart fou tancat en una presó militar,

en espera de ser jutjat per difamació, el mateix dia que es publicava l'article de Zola.

L'endemà, *L'Aurore* va publicar una carta de 104 intel·lectuals, entre els quals hi havia Proust, Bizet i Gide, demanant una nova revisió del procés. Es va obrir una recollida de signatures d'adhesió a aquest manifest. A final de gener ja n'hi havia tres mil.

L'exili i el retorn

En el seu article, Zola acabava escrivint que, en fer les acusacions que hi feia, voluntàriament s'exposava a ser processat per difamació. I efectivament, el mateix dia que es va publicar ja es va demanar el seu processament en el Parlament. El judici va començar el 7 de febrer i va durar dues setmanes. Els incidents hi foren constants i fins i tot en una ocasió un grup de brètols intentà llançar Zola al riu. La premsa tornava a semblar que desprendria flames de les seves planes. Els antidreyfusistes van arribar a retreure en els diaris presumptes malversacions del pare de l'escriptor i a acusar Zola de rebre diners dels alemanys.

La sentència va condemnar-lo a un any de presó i tres mil francs de multa. Li fou retirada la Legió d'Honor. L'escriptor recorregué i el judici

per a una missió de sacrifici aquesta opinió, que s'ha corromput fins a fer-la delirar. És un crim enverinar els petits i els humils, exasperar les passions de reacció i intolerància, abrigant-se rere l'odiós antisemitisme, pel qual la gran França liberal dels drets humans morirà, si no se'n guareix. És un crim explotar el patriotisme per a operacions d'odi, i és un crim, finalment, fer del sabre el déu modern, mentre tota la ciència humana treballa en la propera construcció de la veritat i de la justícia.

Aquesta veritat, aquesta justícia, que hem desitjat tan apassionadament, quina angoixa veure-les així bufetejades, més i més menyspreades i enfosquides! Intueixo el daltabaix que es deu haver produït dins l'ànima del Sr. Scheurer-Kestner, i crec fermament que acabarà per sentir un remordiment, el de no haver actuat revolucionàriament el dia de la interpel·lació en el Senat, deixant anar tot el paquet, per fer-ho baixar tot. Va ser el gran home honest, l'home lleial amb la seva vida: va creure que la veritat es bastava a si mateixa, sobretot perquè ell la veia clara com la llum del dia. Per què capgirar-ho tot, si ben aviat el sol havia de brillar? I és per aquesta serenitat confiada que fou tan cruelment castigat. Igual que el tinent coronel Picquard, que per un sentiment d'alta dignitat no va voler publicar les cartes del general Gonse. Els seus escrúpols l'honoren encara més ja que, mentre que ell es mantenia respectuós amb la disciplina, els seus superiors el feien cobrir de fang, instruint ells mateixos el seu procés, de la manera més inesperada i més ultratjant. Hi ha dues víctimes, dues bones persones, dos cors senzills, que van deixar que Déu fes, mentre el diable actuava. I fins i tot hem vist, en el cas del tinent coronel Picquard, aquesta cosa innoble: un tribunal francès, després d'haver deixat l'informador que

declarés públicament en contra d'un testimoni, i l'acusés de totes les faltes, va ordenar porta tancada quan aquest testimoni fou cridat per explicar-se i defensar-se. Dic que aquest és un crim més, i que aquest crim remourà la consciència universal. Decididament, els tribunals militars tenen una singular idea de la justícia.

Aquesta és doncs la simple veritat, senyor president, i és espantosa, serà una taca per a la vostra presidència. Prou que sospito que no teniu cap poder sobre aquest assumpte, que sou presoner de la Constitució i del vostre entorn. Però no deixeu de tenir un deure com a home, amb el qual somiareu, i que complireu. A més a més, no és que jo desconfii al més mínim del triomf. Ho repeteixo amb una seguretat més vehement: la veritat està en marxa i res no l'aturarà. Tot just avui comença l'afer, perquè tot just avui les posicions estan clares: d'una banda, els culpables que no volen que es faci la llum; de l'altra, els justiciers que donaran la seva vida perquè es faci. Quan se la tanca sota terra, la veritat s'amassa, hi agafa una força explosiva tal que, el dia que esclata, ho fa saltar tot. Aviat veurem si no hem estat preparant, per a més endavant, el més sonor dels desastres.

* * *

Però aquesta carta és llarga, senyor president, i ha arribat el moment de concloure.

Acuso el tinent coronel Du Paty du Clam d'haver estat l'autor diabòlic de l'error judicial, de manera inconscient, vull creure, i d'haver a continuació defensat la seva nefasta obra, des de fa tres anys, amb les més estrafolàries i culpables maquinacions.

Acuso el general Mercier d'haver-se fet còmplice,

fou anul·lat per un defecte de forma. Es va repetir el 23 de maig, però la sentència va ser la mateixa de l'anterior.

Zola va fugir a Anglaterra el 19 de juliol. S'hi va estar un any, fins al 9 de juny de 1899. Mentre va ser fora es va jutjar Picquart, i aquest procés va donar peu a noves campanyes de premsa. Van anar sortint noves dades que posaven en evidència la innocència de Dreyfus i les manipulacions del seu judici. Henry es va suïcidar a la presó. Esterházy va fugir. El govern va haver d'acabar acceptant les falsificacions, que va presentar com un acte d'Estat.

L'afer: acte final

El president de la República, Félix Faure, va morir el febrer de 1899, i el seu successor, Émile Loubet, va voler posar fi al cas. El 3 de juny, el Tribunal Suprem va anul·lar el primer consell de guerra fet a Dreyfus el 1894. Zola va tornar dos dies més tard.

La solució salomònica que Loubet va trobar va ser fer un nou judici a Dreyfus que el tornés a condemnar, l'agost de 1899, per indultar-lo personalment el 19 de setembre. El mateix dia Zola va publicar a *L'Aurore* un altre escrit

sobre el cas en forma de carta a la dona de Dreyfus, i el 22 de desembre de 1899 envià al diari el seu últim article, reclamant la revisió del seu procés.

El maig de 1900 fou aprovada una llei d'amnistia per perdonar tothom i fer oblidar el cas. Però la innocència de Dreyfus no fou mai reconeguda en un judici, i la Legió d'Honor no va ser retornada a Zola sinó a títol pòstum, el 1906, quatre anys després de la seva mort ●

Dreyfus, als 75 anys. A sota, les últimes ratlles i la signatura del manuscrit que Zola va lliurar a Clemenceau per publicar a *L'Aurore*.

com a mínim per feblesa d'esperit, d'una de les més grans iniquitats del segle.

Acuso el general Billot d'haver tingut entre les mans les proves de la innocència de Dreyfus i d'haver-les retingut, d'haver-se fet culpable d'aquest crim de lesa humanitat i lesa justícia, amb un objectiu polític i per salvar l'Estat Major compromès.

Acuso el general De Boisdeffre i el general Gonse de fer-se còmplices del mateix crim, l'un sens dubte per passió clerical, l'altre potser per aquest esperit de cos que fa del ministeri de la Guerra l'arca santa, inatacable.

Acuso el general De Pellieux i el comandant Ravary d'haver realitzat una investigació infame, i entenc per això una investigació de la més monstruosa parcialitat, de la qual tenim, en l'informe del segon, un monument etern d'ingènua audàcia.

Acuso els tres experts en grafologia, els senyors Belhomme, Varinard i Couard, d'haver fet uns informes falsos i fraudulents, a menys que un examen mèdic els declari afectats d'una malaltia de la vista i l'enteniment.

Acuso el ministeri de la Guerra d'haver portat en la premsa, en particular a *L'Éclair* i a *L'Écho de Paris*, una campanya abominable per esgarriar l'opinió i encobrir la seva falta.

Acuso finalment el primer consell de guerra d'haver violat el dret, condemnant un acusat per una prova mantinguda en secret, i acuso el segon consell de guerra d'haver encobert aquesta il·legalitat, per ordre, cometent al seu torn el crim jurídic d'absoldre conscientment un culpable.

Fent aquestes acusacions, no ignoro que em poso sota l'efecte dels articles 30 i 31 de la llei de premsa del 29 de juliol de 1881, que castiga els delictes de

difamació. I és voluntàriament que m'hi exposo.

Pel que fa a les persones que acuso, no les conec, mai no les he vist, no tinc contra elles ni rancúnia ni odi. Per a mi només són entitats, ments de maldat social. I l'acte que realitzo aquí només és un mitjà revolucionari per precipitar l'explosió de la veritat i de la justícia.

Només tinc una passió, la de la llum, en nom de la humanitat que ha patit tant i que té dret a la felicitat. La meua encesa protesta no és més que el crit de la meua ànima. Que s'atreveixin doncs a convertir-me en audiència i que la investigació es realitzi a plena llum!

Espero.

Vulgueu acceptar, senyor president, el testimoniatge del meu profund respecte.

Veuillez agréer, monsieur le Président, l'assurance de mon profond respect.

Émile Zola